

HISTORICKÁ GEOGRAFIE JAKO VĚDA

HG – vědní disciplína, zkoumající změny a povahu geogr. prostředí v historické minulosti. Geogr. prostředím rozumíme srovnání předmětů a jevů živé a neživé přírody, které se podílejí na procesu společenského života a patří k nevyhnutelným podmínkám existence a vývoje lidské společnosti.

HG je empirickou vědou s reduktivními metodami, počátek každého výzkumu – analýza krajinných prvků, retrogresivní metoda – zaměřena na rekonstrukci minulých krajin.

V některých případech je nutná komparace – srovnávání pro nedostatek pramenů.

Metoda průřezů – myšleno pro učitě historické období – opíráme se o archivní prameny, hist. literaturu, hist. mapy, statistiky. Důležitou roli hraje např. toponomastika (nauka o místních názvech)

HG studuje nejen FG, ale i soc. ek. geografii (dohromady krajinná sféra), čili:

HG = geografie určitého území v určité etapě historického rozvoje

Časové vymezení disciplíny: zahrnuje tzv. historickou éru lidských dějin – o níž jsme informováni i písemnými prameny

Starší období zkoumá prehistorická geografie

HG – věda interdisciplinární

Nejbližší je spjatá s historií, FG hist. geografie těží z výsledků hist. klimatologie, geologie, pedologie, hydrologie, kartografie, hist. botaniky, ale také archeologie, etnografie, antropologie, topografie, vojenství, urbanistiky, religionistiky, demografie, geografie kultury.

V pojetí historiků je HG pomocná věda

Vznik HG jako vědy:

Počátky – v antice, další impuls – raný novověk, objevné plavby

U počátků:

italský humanista **Flavio Biondo**

vlámský kartograf **Abraham Ortelius**

prof. leidské univerzity **Philipp Clüver (16. st.)**

Jejich práce sledovaly určení hranic kmenů a národů + proměny, lokalizace míst bitev + dalších dějinných míst – POLITICKÁ GEOGRAFIE a TOPOGRAFIE

18. a 19. století – pokračování dalšího rozvoje – administrativní uspořádání, církevní správa, topografie, územní aspekty demografie a kultury

19. st. **Fridrich Ratzel** – přichází s antropogeografií – přeceňuje vliv geogr. prostředí na národy – „Vývoj lidské společnosti je zeměpisným prostředím předurčen“

Hlavní práce: **FRIMANN**: Historická geografie Evropy

Dočkala se mnoha překladů a studovala hlavně poměry hranic starého kontinentu

Na vliv přírodního prostředí na společnost se zaměřili **Jean BODIN** (Bodén) 16. st. a

Montesquieu (Monteskie) 17./18.st.

Vzorec: podnebí – psychika člověka – zvláštnosti společenského vývoje

(Geografický determinismus)

V 18. st. oponentem **J.G. Herder**, v díle „K filozofii dějin“ napsal, že příčinu neustále se měnících společenských poměrů nelze nalézt v téměř neměnném klimatu (podnebí nedonucuje, pouze činí náchylným – již Hipokrates)

20. st. – přibýlo studium hospodářských a sociálních aspektů

SMITH: Historická geografie západní Evropy do roku 1800. Londýn 1967.

Nejnověji – ekologické aspekty – tvorba a ochrana kulturní krajiny

Pojetí historické geografie je pestré – srv. J. Vaniš, HG 2, 1969, s. 3-21:

17 různých názorů a variant na úkoly a cíle HG, k tomu přidává ještě vlastní definici:

„HG je samostatná věda, která zkoumá geografické otázky v minulosti především metodami historickými s použitím metod geografických a sleduje jejich vztah k historickému vývoji lidské společnosti“

VÝVOJ Historické Geografie v ČESKÉM PROSTŘEDÍ

Geografické charakteristiky prostředí zachycují KRONIKY, dále vlastivědci, kartografové atd.

KOSMAS

Chronica Bohemorum, poč. 12. st.

Autor prokazuje dobré znalosti místopisu: *“kraj kolem dokola obklíčený horami, jež se podivuhodným způsobem táhnou po obvodu celé země, že se na pohled zdá, jako by jedno souvislé pohoří celou tu zemi obklopovalo a chránilo... Je to divná věc a lze z ní uvážiti, jak vysoko se vypíná tato země: nevtéká do ní žádná cizí řeka, nýbrž všechny toky malé i velké, pojaty arci do větší řeky, jež slove Labe, tekou až do Severního moře.“*

ENEAS SILVIUS PICCOLOMINI

Kronika česká, 15. st.

Stručný obrázek zeměpisných poměrů Čech nalzáme v první kapitole, údaje o poloze měst, řekách, obyvatelstvu, hranicích...

Větší pokrok – 17. st.

PAVEL STRÁNSKÝ ze Zapské Stránky

Respublica Bojema (latinsky 1634)

První dvě z 20 kapitol pojednávají o poloze a povaze země, o vodstvu, hořstvu a půdě, jsou zde také stručné popisy krajů v Čechách, význačná města a obce

BOHUSLAV BALBÍN

Vlastivědné bádání publikoval v díle: Miscellanea historica regni Bohemiae.

Práce nabízí podrobný popis Čech s údaji o tvaru země, vodách, lesích, podnebí, květeně, zvířeně. Třetí kniha z roku 1681 je celá věnována vlastivědnému popisu Čech – hranice, kraje, města, hrady, poutní místa aj. – vše poměrně přesné, dílo sloužilo i při výuce historie na univerzitě

JAROSLAV SCHALLER – piarista (18. st.)

Topographie des Königsreichs Böhmen (16 svazků – vycházelo 1785 – 1790). Autor vyšel z dosavadní literatury, vlastního výzkumu a navíc z dotazníkové akce mezi duchovními – novinky z oblastí topografické, politické, hospodářské.

Schéma: po popisu kraje následují popisy panství a měst s jejich vesnicemi, práce má i rejstřík. Práce je věnována smaostatná čtyřdílná publikace.

Další posun v 19. st.:

JOHANN GOTTFRIED SOMMER

Das Königreich Böhmen, statistisch-topografisch dargestellt (16 dílů – 1833-49)

Jeho spolupracovníci – prof. malsotranského gymnázia Josef Eichler (dotazníkové kace, výzkum), F.X. Zippe – napsal fyzikální a statistické přehledy a po Sommerově smrti také 16 díl.

Morava 19. st.:

F.J. SCHWOY

Topografische Schilderung des Margrafthums Mähren I., II. Praha, Lipsko 1786.

Topographie vom Markgrafthum Mähren I.-III. (1793-94), nedokončen IV. díl

G. WOLNY, benediktin v Rajhradě

Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert I.-VI. Brno 1835 – 42.

Kirchliche topographie

Nové impulsy souvisí s rozvojem historiografie

FRANTIŠEK PALACKÝ

Nejvýznamnější pro HG: Popis království českého.

Poskytuje ucelený obraz o správním členění, ale i údaje o zaniklých obcích, osadách, hradech a tvrzích podle stavu před rokem 1620. Později na něj navázali autoři topografických slovníků.

Na půdě historické vlastivědy se HG rozvíjela pod perem **AUGUSTA SEDLÁČKA** (1843-1926).

Monumentální dílo:

Hrady, zámky a tvrze království českého (15 dílů, 1882-1927 – 415 hradů, 117 zámků, 2423 opevněných tvrzí (chybí Chebsko, Kladsko, ale také Morava), dále:

Místopisný slovník historického království českého (Praha 1908).

HERMENEGILD JIREČEK

Zabýval se hlavně českými právními dějinami, ale pro HG důležité dílo:

Zeměpisný obraz dávných Čech

WILHELM FRIEDRICH

Profesor reálky v České Lípě, německy psaná práce podává pozoruhodný obraz Čech před zahájením kolonizace.

HG po vzniku ČSR

J.V.ŠIMÁK

Profesor historické vlastivědy Československa na FF UK v Praze. HG považoval za oddíl historické vlastivědy (historický vodopis, horopis, místopis – základ)

Základní dílo:

FRANTIŠEK ROUBÍK

Žák Šimákův, do r. 1934 docent hist. vlastivědy na FF UK v Praze. Historickou vlastivědu ještě považuje za nadřezanou disciplínu HG. K prostému popisu ale klade důraz na vzájemné působení přírody a člověka.

Díla:

Příručka vlastivědné práce. 1941.

Po válce nasměroval nový vvoj HG v referátu K úkolům HG (1955)

LADISLAV HOSÁK

Další Šimákův žák, se zaměřil především na regionální dějiny a vlastivědu Moravy.

Nejvýznamnější práce – devítisvazkové dílo:

Historický místopis země Moravskoslezské (1933-1938)

Po roce 1945 přednášel HG na Palackého univerzitě, kde r. 1950 vybudoval Ústav pro historickou vlastivědu. Na jeho práci navazuje současný Kabinet regionálních dějin na FF UP v Olomouci.

Hosák je autorem dalšího důležitého díla, toponomastické práce: Místní jména na Moravě a ve Slezsku

BOHUSLAV HORÁK

Měl dolišnější přístup k HG. Roku 1921 byl pověřen vedením prvního samostatného pracoviště HG na brněnské Masarykově univerzitě. Za základ disciplíny označil HG regionální a za její důležitou součást považoval historickou kartografii.

Od r. 1953 v čele Kabinetu pro HG v rámci ČSAV v Praze.

Nejrozsáhlejší dílo:

Dějiny zeměpisu – I.-III.

Jeho nástupcem byl akademik **Jaroslav Purš**. Pracoviště měnilo názvy, např. 63-67 Oddělení historického atlasu, pak opět Kabinet pro G.

1965 vznikla péčí tohoto pracoviště monumentální Atlas československých dějin

Po roce 1945 tedy v ČSR tři osobnosti na poli HG: **Roubík, Horák, Hosák**

Sborník Historická geografie, vychází od roku 1968.

K důležitým počínům po roce 1945 patří práce **ANTONÍNA PROFOUSE**:

Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny. I.-IV. (1947-57)+ dodatky

Jedná se ovrcholné dílo české historické topografie, zaznamenávající 12 683 jmen osad a 2823 jmen osad zaniklých.

Každé heslo obsahuje:

Heslové slovo

Lidové tvary – získané dotazníkovou akcí
Místní určení, vzdálenost od sídla okresního soudu
Historické doklady o lokalitě
Výklad jména a vysvětlení původu.

Dějinám toponomastiky se věnoval také **VLADIMÍR ŠMILAUER** - Úvod do toponomastiky (1963)

L. HOSÁK a R. ŠRÁMEK zpracovali dvojsvazkové Místní jména na Moravě a ve Slezsku (1970, 80)

Důležité jména nedávné minulosti nebo současnosti:

DUŠAN TRÁVNÍČEK

ZDENĚK BOHÁČ

EVA SEMOTANOVÁ